

INDEX KNJIGA

jedan od damara njegovih privida ili snova u pomerenoj tragičnoj stvarnosti, već, naprotiv, sav čovek onakav ikakav jeste u elementu svoga tela, u presnosti svoga duha, u siromaštvu, oskudnosti, čaroliji ili menama prirode i sveta koji ga okružavaju.

Možda upravo zbog toga dela takvih stvaralaca i poseduju onu zaobljenost koja čitaoca spasava vlastitih naporu traganja za nedorečenim, za nagoveštenim. Jer, pripovetke tradicionalista nisu od ikratkih spojeva mašte, od tukiva izukrštanih snova i javne, od energije koja hraniti zagoneito i neizgovorljivo, koliko od čvrstih slojeva vremena i prostora, koliko od prepoznatljivih komada zemlje i stvarnosti, koja je tu, takva kakva jeste, bez mogućnosti za drugo što sem novu, drukčiju transformaciju u istom krugu svetlosti, krugu ponavljanja, potvrđivanja ili negiranja.

Radonjić, dakle, svojim pripovetkama ne razara, ne remeti trenutak življenja za koji se opredeljuje, on ga pokušava osvetliti sa mnom njegovim sjajem, onom svetlošću koja je u vremenu već mrak, koja je u egzistenciji već praznina.

Kada se kaže da je guta veza među ovim pripovetkama, ono prvo na šta pomislimo nakon čitanja, onda se, pre svega, ima u vidu tu. Radonjićev nastojanje da sklopom manjih celina ocrta dušu jednog ljudstva, jednog malo poznatog podneblja, da pokretna pojedinaca dâ atmosferu jednog opštег usamljeništva u svom specifičnom vidu postojanja. Otuda čitavom Radonjićevom knjigom dominira reč *Vežešnik* — planina u čijem zatočeništu živi čitav jedan mali svet ljudi žrtvovanih raskršću surove planinske zbilje, raskršću nagomilanog i nedefinišanog nasledja, naviča, potreba, lepoti svoje unutrašnje umerenosti i odmah potom, ili istovremeno, svojih spoljašnjih regula i običaja.

U tom imenu *Vežešnik*, u toj reči ima nečega tajnovitog i lekovitog neiskustvenog, ali i nečega stravičnog, prapočetnički zugsutog i čvornovatog. Kao ta planina i ljudi koji je naseljavaju, koji je čine stvarnom, po svojim raštrkanim selima, čudljivi su i iznenadni, meki, pitomi, s čvrstom opnom ljudskosti oko sebe, ali, u istom trenutku, svojeglavili su i egoisti, jednolinjski tumači stvarnosti i svog mesta u njoj i u svetu, pakosnici i zlobnici, sumnjala i krivokletnici. Oni do bola žale Mašana i Zlatiju, ali i grubim rečima osuduju Mašanovog oca Vujuša. Oni godinama štite i paže najmlađeg goroseču, uvide ga u najtajnije pore življenja, a sve zato da bi u časovima pune svoje ostrvlenosti, u pijanstvu, u trenutku otkriči svoga zaborava, silovali njegovu mladu ženu Mariju dokazujući tako svoje pravo mase, prvenstvo i grubu silu gomile.

Najpoetičnija među ovim Radonjićevim pripovetkama svakako je priča *Dunja*, a najuspešnija nešto kraće *Milutinova posljednja nada*. U *Dunji* Radonjić uspešno daje sliku usamljeničkog i gotovo osuđeničkog života učitelja u malim sredinama i zabačenim selima. U pripovetci *Milutinova posljednja nada* reč je o prevarenom, nasmarenom mužu, o jednom porazu koji nam govori o tome da je Radonjićev čovek samo stihija, elemenat, čvor egzistencije i njen loš tumač, trajanje bez pravaca koje sam stvara.

Lepota pripovedanja, ravnomeran tok prihvaćenog izvorišta, žubor Rasove elokventnosti, prigušuju zujanje praznine koja ispunjava sržni prostor ovog predela. Zato je na početku i rečeno da je Radonjić tradicionalist koji »okružuje«, »zaobljava«, umesto da »zaobljeno« rastura i pokazuje unutrašnje pukotine. Dramatično je otuda u ovim pripovetkama uvek samo pokret celine i raspucića nema, nema kidanja u sredini, nema naknadnih nepristajanja i proti-

vurečnosti. Tako su dati i dijalazi, dosta u metno, stilizovano, govorom, rečima, rečnikom samog autora, nekako izvan suštine njegovih literarnih junaka.

Dragoljub Jeknić

JOVAN SPREMO: »KOZARA«

Odbor za proslavu kozarske epopeje, Banja Luka, 1972.

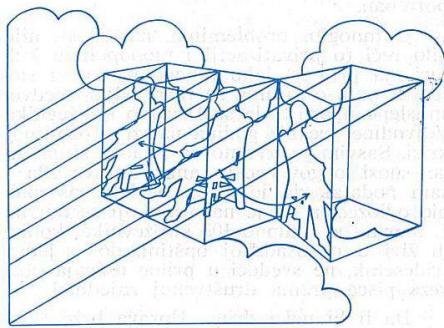
Poznati banjalučki slikar Jovan Spremo držuje s poezijom duže vremena. Ali, dok je kao slikar već učestvovao na 34 kolektivne izložbe i priredio 12 samostalnih u zemlji i svetu, ova poema njegova je prva pesnička objava knjigom.

Pišući svoju *Kozaru*, Spremo je bio pod neprestanim direktuum, prožimajućim svetom poznatih poema Skendera Kulenovića. To znači da je svoje delo ostvario poznatom formom, prepoznatljivim sadržajem, rečju koja više i nema svoga glasa, već samo svoj odjek koji nadalje traje.

*Kozaro,
razapni crljene krovove,
prostri zelen' livade,
uspravi mrke borove*

Tako, uglavnom, teče poema Jovana Spreme, gotovo uspavljajući misao, misao okrenutu pesničkom našem narodu, uzbudljivo i uzbudeno svakodnevnim zaletima u jezik i njegove ponore, kao u gusti, lepljivi mrak granice između reči i čutanja, jave i sna, svesti i ništavila.

Izgovorena glasno, veštim patosom umetnika-recitatora, i poema Jovana Spreme može da uzbudi slušaoca nenaviknutog na grebuckanje misli o pesničkom u svojoj glavi i — čulima. Dok se recituju, svi ovi

stihovi, uzvitlami glasom pevača, postaju moćni kao Kozara u ljudskom osećanju i iškustvu zajedništva u kome se zaticemo. Ali, ovako, nasamo, u čitalačkoj noći, na svetu njegove sveće, u shvatanjima pesništva i njegovog kontinuiteta, Spremova poema gotovo ničim ne podstiče.

Velike Kulenovićeve poeme nikako nisu smeće Jovana Spremu da općine i zavedu svojim putevima. Te poeme su se dogodile u ovoj literaturi i svi pesnici revolucije posle Kulenovića, naravno, oni koji to i danas jesu, koji će to, možda, i sutra biti, počinjali su iz svog početka, iz svog osećanja »orvene ptice revolucije«. Davič, Miljković i Blažo Šćepanović, na svoj način, Popa i Pavlović na svoj — poeziju o revoluciji revolucionisali su u pravom smislu i značenju te reči.

Pa, i pored svega, Spremova poema nije bez izvesnih vrednosti. Tu je, pre svega, živ slikarski elemenat koji prožima pevanja, jače kontrastne boje koje izazivaju sećanja i aktiviraju pamćenje i, posebno u drugom delu poeme, jedan vid rezignacije, izvesnog pesničkog nezadovoljstva dotaknuće budućnošću.

Kao da Kozara još uvek nije naša dovoljna svest i savest; pesnik ustaje protiv paučine kojoj je sklon pamćenje, protiv

širokih utabanih puteva kojima nagnju putovanja. Tu je ovu poemu trebalo reljefnije razviti, na mestima koja su izvan glasnog, koja su unutrašnja potreba za pesničkim izmenjivanjem. Ako je Spremo propustio da ovom poemom izazove i ono najdublje pesničko u sebi, to se ne može reći i za ono ljudsko koje ga ispunjava. Ali, izraziti samo to ljudsko u čoveku, bez odnosa po kojem je sve ljudsko u biću žarište i svih drugih pokreta i promena, nije privilegija literature koliko manir egzaktnosti.

Dragoljub Jeknić

MLADEN SRĐAN VOLAREVIĆ: »KNEGINJA ZA PORODIČNIM STOLOM«

Matica srpska, Novi Sad, 1972.

Teško je po prvoj knjizi suditi o samosvojnosti jednog pesnika jer su, obično, više istaknute naznake i nagoveštaji nego ostvarene estetske vrednosti. Vidljivo je da Volarević ostvaruje razbaratušenu poeziju, iskidanim, pogednim i zamagljivim obrisa. Ispod površine teksta nema ničega, ili, najavljuje se praznina tako da se u dubinskoj perspektivi ne može tražiti semantički sloj. U intelektualnim bravurama, vidljivima na mnogo mesta, jezik odbija da se ponaša konvencionalno, da bude naprosto jednostavan, lirske eksprezivne i dostojanstveno miran — melodičan. Naprotiv, ispod zatalasane površine verbalnog izraza izvedene u krvividušim, punim linijama (retko izlomljениm) sadržane činjenice — emocije i refleksije — prostiru se nemarno.

Poezija iz *Kneginja za porodičnim stolom* ne može da pohvaliti brižljivo odabiranim motivima. Oni su više slučajno pronađeni i pripadaju domenu detalja fizičke stvarnosti, nijednim potezom nije tragano za univerzalnim viđenjima sveta. Umetnička činjenica, artefakt zna biti i neopredmeten. Svakako, nedostatak iškustava uslovio je ovakav odnos prema predmetima pevanja, Pa, ipak, ono što nas uverava da je Volarević pesnik koji zaslужuje pažnju jeste njegov nagovešteni svet koji jeste malo pomenut i malo haotičan, ali je sav u naznačavanju svoga identiteta. On polazi od stava da se ništa bitno novo ne može ni naći, ni ostvariti, da se red ne može ustanoviti. Sama poezija nije manifestacija novog po svaku cenu, jer je, kako on tvrdi, *sve već željkovan i tolkovano*. Tako se i on pridružuje negovateljima klasičnog stava, prvo treba imati šta reći, pa onda tek misliti kako to reći.

Očigledno, reč je o intelektualno nadahnutoj poeziji, ali inventivno raspojasanoj, koja verbalnom ekspresijom želi da desakralizuje umetničku činjenicu i njenu vizuru. Organizacija poetskih jedinica ne poviše se logičkom sledu već principu asocijacije, a asocijacije mešaju konkretno i apstraktno, duhovne i materijalne doživljaje. Jedinstvo vizije sveta nije dostignuto, vizura je izmрivena i rasuta po tekstu, prostorno i vremenski neorganizovana. Prisustvo verbalnog tome mnogo pomaže.

Detalji stvarnosnog sveta koje Volarević tumači (tumačenje je njegov umetnički pristup) razgranavaju se od žive pesničkog subjekta prema periferiji verbalne imaginacije koja je u funkciji izraza. Siroki i fladni iskazi ne nose u sebi melodiju, a ni ritam, pesme se lenjo kreću kroz pesničku i čitalačku svest. Po tome što peva sitne i slučajne motive, Volarević je blizak lirske pesnicima; ali po izrazu, iskazu, značenjima i prisustvu refleksije on to nije. Refleksija je aktivna i gruba, okrenuta protiv plemenitog porekla moralnih vrednosti.

Viđni su tragovi obrazovanja i iškustva urbanog sveta koji se prepišu u čestim i kratkim referencama. Tako nam, konačno, ostaje utisak da subjekt iz *Kneginja za porodičnim stolom* miruje i onda kada se fizički kreće.

Draginja Urošević